

УДК 351

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЯК МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ З ПОГЛЯДУ ЗАРУБІЖНИХ ДОСЛІДНИКІВ

Опрятний С.М.

кандидат наук з державного управління, доцент
Класичний приватний університет

I. Вступ

Для опису складної динаміки світової політики прихильник теорії глобалізації професор Дж. Розенау пропонує термін “fragmentation” – “фрагмеграція”. Він є результатом словосполучення “fragmentation” and “integration” (фрагментація й інтеграція) й означає погляд на те, що це явище складається з взаємодоповнюваних процесів поділу й об’єднання, властивих усьому світові, тому світ можна вивчати двома способами одночасно.

Як у фрагментації, так і в інтеграції є свої прихильники та супротивники. Незважаючи на труднощі, властиві системі міжнародних справ на стадії їхнього виникнення в умовах фрагментації, її прихильники, без сумнівів, будуть намагатися розкрити всю неправду, що нагромадилася у світовій історії про фрагментацію (фрагментація – процес дроблення чого-небудь на безліч розрізаних фрагментів) як механізм управління державою, конгломератами держав і всією системою міжнародного співробітництва. У цій роботі ми спробуємо розкрити суть однієї зі складових поняття фрагмеграції – “глобалізація”, але для зручності будемо використовувати терміни “локалізація” та “глобалізація”.

Сьогодні ядром міжнародних справ є протистояння рушійних сил глобалізації й локалізації. Крім того, ці рушійні сили пов’язані між собою та сприймаються так, начебто будь-яке зростання глобалізації приводить до збільшення локалізації, і навпаки.

Більшість зарубіжних дослідників процесу протистояння локалізації й глобалізації (James N. Rosenau [1], William W. Lewis та Marvin Harris [2], Barry K. Gills [3], Johan Norberg [4], Walter Russell Mead [5] та ін.) погоджуються, що поки локалізація (обмеження місця дії того чи іншого явища, процесу певними просторовими межами) і глобалізація перебувають у боротьбі, коливаючись у різних напрямках, основною тенденцією є перевага останньої над першою. У кінцевому підсумку це означає, що рушійні сили глобалізації, як очікується, стануть основами, навколо яких будуть відбуватися всі події. Однак немає єдиної думки, чи будуть

у панування глобалізації позитивні або негативні наслідки.

II. Постановка завдання

Мета статті – уточнити поняття “глобалізація” як елемент, що є присутнім у процесі державного й наддержавного управління.

III. Результати

Спочатку терміном “глобалізація” позначили докорінні зміни, що торкнулися сфери підприємництва й торгівлі на Заході. Зокрема, мова йде про багаторазове полегшення переміщення через кордон товарів і грошей, про посилення впливу транснаціональних корпорацій – міжнародних компаній, як правило, керованих з одного центру на Заході, але таких, що мають підприємства в десятках країн світу, а також про виникнення системи світового фінансового капіталу, завдяки якій величезні гроші робляться не за рахунок виробництва, а за рахунок біржових та інших подібних спекуляцій, у тому числі через електронні канали.

Сьогодні на побутовому рівні більшість людей деяким проявам глобалізації (поява різних ресторанів і ресторанчиків східної кухні, магазинів з японською або китайською атрибутикою) навіть не дивуються. Ми читаємо книги з фен шую, займаємося східними видами єдиноборств, упроваджуємо в практику лікування хворих досвід китайських і японських цілителів, вивчаємо тибетську медицину. Із Заходу до нас прийшли всілякі гарячі й прохолодні напої, а також деякі види продуктів, що, на жаль, погано сприймаються нашими слов’янськими шлунками. Через океан ми одержали Макдональдс. Африка поставляє нам екзотичні фрукти. Люди вже до цього звикли і не дивуються тому, що банани, наприклад, більш доступні для них, ніж традиційна картопля або капуста. Вони навіть можуть сприйняти це як банальні прояви щоденного життя кінця ХХ – початку ХХІ ст., як випадки, у яких місцева практика поширилася на нові й досить віддалені території.

Як показують приклади, така практика поширюється й укорінюється в різних культурах. Назвати цей процес можна одним словом – “глобалізація”, яке модне в сучасному світі й позначає об’єднання народів, діяльності, норм та ідей, товарів і послуг,

валют, що все менше й менше обмежені конкретним географічним місцем розташування та прийнятими там місцевими звичаями.

Звичайно, дехто міг би стверджувати, що “глобалізація” – це останнє розумне слово, до якого звертаються люди, коли речі здаються незвичайними для них і вони не можуть інакше пояснити їх. Саме тому велика розмаїтість дій розцінюється як глобалізація, тому дотепер не прийняте жодне із широких трактувань цього поняття.

Інші ж використовують цей термін, щоб описати різні феномени, і часто відбувається накладання різних варіантів його вживання. Гірше того, складність визначення “глобалізації” приводить до використання безлічі інших подібних термінів: “світове співтовариство”, “взаємозалежність”, “тенденція до централізації”, “світова система”, “глобалізм”, “універсалізм”, “інтернаціоналізм”, “глобальність” тощо. Ці терміни з’являються й застосовуються тоді, коли починаються зусилля, щоб зрозуміти, чому суспільні справи сьогодні значно відрізняються від тих, що були в минулому.

Такий підхід вводить в оману. Швидко збільшення кількості різноманітних і широких визначень “глобалізації” так само, як і готовність використовувати безліч зовні схожих категорій, не є відображенням невідомості, а є ранньою стадією глибоких онтологічних змін, постійним пошуком нових методів для розуміння незнайомих явищ. Недостача чітких визначень може призвести до виникнення заумних понять для непоясненого. Але більш переконливими трактуваннями для людей є слова, висловлені в багатьох різних контекстах через своє широке значення, тому що сучасні умови життя людства піддаються глибоким перетворенням у всіх аспектах.

Так що ж ми маємо на увазі під поняттям “глобалізація” з позиції державного управління?

Насамперед, необхідно прояснити, у яких випадках застосовується поняття “глобалізація”, крім тих розумних слів, що вказують на щось нове в міжнародних справах, що переносить важливу діяльність і проблеми за межі національної юрисдикції, що довго була основою для економічного, політичного й громадського життя кожної конкретної держави.

Найчастіше всі розумні слова з’являються в рамках уже існуючих умов людського життя і на перший погляд сприймаються на рівні державного управління як порожній звук. Однак є в них і певна користь при визначенні або уточненні тих відмінностей, що з’являються в суспільстві, за місцем і за часом (у реальному масштабі часу). Якщо, наприклад, передбачається, що головна

особливість цієї епохи – це зміни – перетворення звичаїв і норм, тоді термін “глобалізація” здається підходящим для позначення “чогось”, що зменшує або видозмінює заклопотаність людства територіальною прихильністю та традиційним устроєм державної системи.

Таким чином, це термін, що чітко позначає зміни, які відбуваються. Отже, глобалізацію можна визначити як процес, а не як існуючі умови або як можливий кінець державності. Цей процес не варто ототожнювати з поняттям “глобалізм”, що спрямований на прагнення до сфери, до якої мають відношення 5 млн чоловік у всьому світі, їх середовище, їх громадянська позиція, споживачі або виробники, що зацікавлені колективними зусиллями розв’язувати спільні проблеми.

Також глобалізацію варто відрізнити від *універсалізму*, що відсилає до цінностей, які охоплюють усе людство (цінності, до яких закликають релігія й наука) у будь-якому місці в будь-який час. Глобалізація межує зі складними процесами, що пов’язують людей і співтовариства в різних частинах світу.

Нарешті, глобалізація має правовий і політичний аспекти. За останні кілька десятиріч років у світі виникла розгалужена й складна система міжурядових організацій, у рамках яких оформився комплекс міжнародного права. Організація Об’єднаних Націй (ООН) і регіональні міждержавні структури, такі як Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) і Рада Європи – приймають рішення й правові акти, обов’язкові для виконання всіма країнами-учасницями. Недотримання домовленостей спричиняє санкції: політичні, економічні, військові, аж до збройної інтервенції. Міжнародне законодавство, як правило, має пріоритет перед законами окремих країн. У ряді країн це закріплено конституційно.

Тому сьогодні можна з упевненістю сказати, що переважна більшість урядів світу передала досить значну частину своїх колишніх повноважень міжнародним організаціям. Іншими словами, певною мірою визнало ідею концепції глобалізації й ідею наддержавного управління.

Здатність країни захистити свої внутрішні й зовнішні інтереси нині багато в чому залежить від того, яку вагу вона має в цих організаціях, наскільки представлена в колективних органах, що приймають найважливіші рішення. У 1940–1980-х рр. Радянському Союзу вдалося зайняти міцні позиції в ООН, ОБСЄ, деяких інших міжнародних структурах, де СРСР одержав право вето й незмінно брав участь у виробленні міжнародних правил і законів. Основною метою в той час було відстоювання суто політичних і військових інтересів своєї країни та “світової

соціалістичної системи” в рамках концепції комунізму. Західні країни в цей час дивилися далеко вперед і займалися розробкою нових основ цивілізаційного розвитку, насамперед світоглядних. І в цьому руслі концепція глобалізації хоч і співвідноситься з іншими концепціями, але є більш вузькою у своєму значенні. Вона не звертається ні до цінностей, ні до звичного ладу, а до законмірностей, що виявляються в розумах і поведінці людей, до процесів, що показують, як люди й організації поширюють свої повсякденні ідеї та шукають шляхи реалізації своїх специфічних завдань. Що відрізняє процеси глобалізації, так це те, що їм не перешкоджають і не заважають територіальні кордони або межі юрисдикцій. Вищенаведені приклади показують, що, незважаючи на кордони держав, такі процеси можуть швидко поширюватися в багатьох напрямках і здатні проникнути в будь-яке співтовариство в будь-якому місці світу.

Іншими словами, будь-які технологічні, психологічні, соціальні, економічні події, що сприяють розширенню інтересів за межі встановлених кордонів, є і джерелами, і проявами процесу глобалізації, так само, як будь-які події в цих самих областях, що обмежують або звужують інтереси, є джерелами й проявами процесу локалізації.

Варто врахувати, що процес глобалізації розуміється тільки як всесвітній за своїми масштабами. Фактично діяльність жодної групи людей, уряду, співтовариства або компанії ніколи не досягала планетарних масштабів, і лише декілька багаторівневих процесів насправді охоплюють і стосуються всього світу.

Трансльовані по телебаченню події, такі як громадянські війни, голод в Африці або протести проти уряду в Східній Європі, можуть сприяти розширенню, що має всесвітні масштаби, але такі події не розглядаються як рушійна сила глобалізації.

На сьогодні глобалізація має необмежений потенціал для розширення. І поки вона має такий потенціал, розширення може швидко перетинати межі національних юрисдикцій. Тому будь-які процеси, що взаємодіють, відображають глобалізацію в дії (in action). Коротше кажучи, глобалізація дає змогу людям, товарам, інформації, нормам, звичаям і цілим структурам переміщатися, не звертаючи уваги на кордони.

Рушійні сили глобалізації, що долають кордони, стали істотними, тому що останні десять років засвідчили поширення засобів, інтересів і ринків, за допомогою яких можна більш чітко зрозуміти потенціал міжнародного розширення.

Глобалізація має й негативні наслідки. Ці процеси переносять трудову зайнятість в інше місце, норми глобалізації підривають

традиційні вдачі. На ці погрози можуть виникнути нові відповіді. При цьому виявляються дві крайності: 1) відбувається адаптація процесу ослаблення кордонів з місцевими нормами й звичаями; 2) з'являється протидія, що виявляється процесам глобалізації. При цьому ізолюється економіка, закриваються кордони та забезпечується чистота ідеології.

У політичній сфері процеси глобалізації лежать в основі будь-яких подій, що полегшують розширення влади, політики й інтересів за існуючі створені суспільством територіальні кордони. Тоді як локалізація містить у собі процеси, спрямовані на зменшення можливостей влади й політики, на перехід до питань і проблем, що не виходять за існуючі межі, створені суспільством.

В економічній сфері глобалізація охоплює розширення виробництва, торгівлі й інвестицій, що виходить за звичні області. Локалізація виявляється у звуженні можливостей виробників і споживачів.

У соціальній і культурній сферах глобалізація, на відміну від локалізації, спрямована на розширення ідей, норм, звичаїв за межі місць, де вони виникли. Потрібно підкреслити, що сили, які діють у цих сферах, є довгостроковими процесами. Вони стосуються фундаментальних потреб людини, охоплюючи всю історію людства. Процес об'єднання виходить з потреби народів збільшити можливості, створених ними державних систем, наприклад, збільшити кількість ідей, товарів і послуг, спрямованих на їхнє благополуччя.

Сільськогосподарська революція, супроводжувана індустріальними й постіндустріальними перетвореннями, є одним з найважливіших джерел, що підтримують процес глобалізації. І навіть коли ці сили мали тенденцію до скорочення, вони все одно впливали безупинно. Процес локалізації походить з потреби людей відчувати психологічний комфорт навколо себе, надійну підтримку родини, родичів і сусідів, місцевих культурних звичаїв, почуття “нас”, що відрізняються від “них”. Інакше кажучи, глобалізація сприяла зростанню системи всеохопних масштабів. Це ще раз переконує нас у тому, що фрагментація (глобалізація й локалізація) завжди була невід'ємною складовою життя людства.

IV. Висновки

Прихильники процесу глобалізації підкреслюють важливість економічних факторів. Із цього погляду, глобалізація національних економік, шляхом поширення технологій, товарів, швидкої передачі фінансових ресурсів і зусиль міжнародних компаній, спрямованих на збільшення їхньої частки на ринку, виглядає дуже надійною й сильною, щоб протистояти та в кінцевому підсумку перемогти будь-які труднощі в боротьбі з лока-

Держава та регіони

лізацією. Ця точка зору визнає, що процес глобалізації є багатовіковим, але відмінність полягає в тому, що в наш час економічний розвиток досяг того рівня, при якому інновації, що відбуваються в будь-якому секторі економіки будь-якої країни, можуть бути миттєво перенесені та пристосовані в будь-якій іншій країні.

Очевидно, що глобалізація – не просто розумне слово, що охоплює складності, які поширюються, і суперечності, що можуть привести людство як до розвитку, так і до деградації. Наш світ зазнає глибоких і постійних перетворень, тому гарантувати переваги глобалізації в умовах, коли люди та їхній соціальний лад змушені постійно звикати до багаторазових змін і нюансів, навіть у далекій перспективі, чіплятися за “глобалізацію” як за виняткову концепцію – значить ризикувати.

У підсумку напрошується висновок про те, що сценарій “глобалізації” спирається на припущення, що підвищення взаємозалежності різних суспільств стане для них креативним процесом на шляху розвитку більш

ефективного демократичного управління, але за дуже складними домовленостями, на яких створюються міжнародні установи, що беруть на себе здійснення наддержавного управління.

Література

1. James N. Rosenau, *Along the Domestic-Foreign Frontier: Exploring Governance in a Turbulent World* / N. James. – Cambridge : Cambridge University Press, 1997. – Ch. 6.
2. William W. Why Globalisation Must Prevail / W. William, Lewis and Marvin Harris // *The McKinsey Quarterly*. – 1992. – № 2. – P. 115.
3. Barry K.G. Editorial: ‘Globalization’ and the Politics of Resistance’ / K.G. Barry // *New Political Economy*. – 1997. – Vol. 2. – March. – P. 12.
4. Johan Norberg, Three Cheers for Global Capitalism, *Global Issues*, 05/06 // *Twenty-first Edition*. – Article 13. – P. 52–60.
5. Walter Russell Mead, America’s Sticky Power, *Global Issues*, 05/06 // *Twenty-first Edition*. – Article 13. – P. 8–12.

Опрятный С.М. Глобалізація як механізм державного управління з погляду зарубіжних дослідників

Анотація. *Немає єдиної думки, чи будуть у панування глобалізації позитивні чи негативні наслідки. Однак, як очікується, рушійні сили глобалізації стануть основою, навколо якої будуть відбуватися всі події.*

Ключові слова: *фрагментація, глобалізація, локалізація, інтеграція, державне управління, наддержавне управління.*

Опрятный С.Н. Глобализация как механизм государственного управления с точки зрения зарубежных исследователей

Аннотация. *Нет единого мнения, будут ли у господства глобализации позитивные или негативные последствия. Однако, как ожидается, движущие силы глобализации станут основой, вокруг которой будут происходить все события.*

Ключевые слова: *фрагментация, глобализация, локализация, интеграция, государственное управление, надгосударственное управление.*

Opriatnyi S. Globalization as a mechanism of state management from the foreign investigators’ point of view

Annotation. *There is no consensus whether a rule of globalization gives positive or negative effects. However, as expected, the forces of globalization will be the basis around which all the events will take place.*

Key words: *fragmentation, globalization, localization, integration, state management, supranational governance.*